

УДК 37.013.42

СУЧАСНІ МЕТОДИ І ФОРМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Ветрова О.Д.

У статті розглядається проблема навчання та виховання обдарованих дітей. Зокрема здійснюється аналіз сучасних методів і форм роботи з обдарованими дітьми.

Ключові слова: обдарованість, обдаровані діти, методи навчання, методи виховання, форми роботи.

В статье рассматривается проблема обучения и воспитания одаренных детей. В частности проводится анализ современных методов и форм работы с одаренными детьми.

Ключевые слова: одаренность, одаренные дети, методы обучения, методы воспитания, формы работы.

The paper considers the problem of education and upbringing of gifted children. In particular, analysis of modern methods and forms of work with gifted children is carried out.

Key words: giftedness, gifted children, teaching methods, methods of upbringing, forms of work.

Постановка пролеми. Проблема обдарованості в наш час стає все більш актуальною. Це насамперед пов'язано з потребою суспільства в неординарних творчих особистостях. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань удосконалення системи освіти. Проте недостатній рівень психологічної підготовки педагогів до роботи з дітьми, що виявляють нестандартність у поведінці і мисленні, призводить до неадекватної оцінки їх особистісних якостей і всієї їхньої діяльності. Нерідко творче мислення обдарованої дитини розглядається як відхилення від норми або негативізм. Експерименти, проведені в багатьох країнах світу, переконливо показали, наскільки складно перебудувати систему освіти, змінити ставлення педагога до обдарованої дитини, зняти бар'єри, що блокують її таланти.

Звичайно, найбільш умотивованим соціальним інститутом щодо винайдення механізмів плекання талановитих, творчих особистостей є освіта. Згідно з національними інтересами України, яка проторує свій непростий шлях стратегічного самовизначення, завдання розробки методологічних засад виявлення, розвитку та підтримки обдарованих дітей постає як найбільш пріоритетне.

Згідно з новітніми ідеями вітчизняної педагогічної науки головною умовою розкриття потенціалу креативності учнівської молоді є перетворення традиційного навчально-виховного процесу,

побудованого на засадах суб'єкт-об'єктних відносин педагогів з учнями, на освітній простір життєтворчості, насичений різноманітними інтерактивними заходами за всіма можливими сферами самореалізації особистості. В основі такого перетворення лежить доцільне використання максимально ефективних методів і форм роботи з обдарованими дітьми і молоддю в навчальних закладах.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних та зарубіжних публікацій свідчить про те, що феномен обдарованості, інтелектуальний і творчий потенціал обдарованої особистості досліджували педагоги і психологи різних країн світу: Б.Ананьєв, Л.Виготський, С.Рубінштейн, О.Матюшкін, В.Моляко, В.Шадріков, Д.Богоявленська, В.Дружинін, Н. Кічук, О.Кульчицька, С.Максименко, Ю.Гільбух, В.Крутецький, Б.Теплов, Дж.Равен, Дж.Рензуллі, В.Робінсон, М.Сазерленд, П.Торренс та ін. У своїх працях О.Антонова, О.Хлівна, А.Лякішева, Г.Бурменська, С.Сисоева, В.Слуцький, В.Робінсон, Б.Кер та ін. розкривали методи і форми роботи з обдарованими дітьми.

В нашій роботі ми зосередили увагу на більш детальному розгляді проблеми використання сучасних методів і форм роботи з обдарованими дітьми і молоддю в навчальних закладах.

Мета статті – визначити та проаналізувати сучасні методи і форми роботи з обдарованими дітьми і молоддю.

Практично всі дослідники вважають, що немає як єдиного правильного способу роботи з обдарованими, так і спеціальних методик тільки для талановитої молоді. Так, Г.Бурменська і В.Слуцький наголошують на тому, що основним завданням методів навчання обдарованих має бути надання допомоги в здобутті знань; сприяння переходу від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів; відповідність як рівням інтелектуального і соціального розвитку обдарованого, так і різним вимогам і можливостям, які постають перед талановитим юнаком у процесі навчання.

На думку В.Робінсон, викладачам, які працюють у групах, де є обдаровані діти, варто обирати швидкий темп проведення занять, стимулювати прагнення ризикувати в процесі навчання, заохочувати студентів до рефлексії і пізнання для самостійного навчання, орієнтувати на можливості, які їм відкриваються поза межами навчального закладу тощо [6, с. 159].

Б.Кер зауважує, що найбільш ефективними є ті методи організації творчої навчальної діяльності студентів, які поєднують у собі гру, емоційне захоплення, дослідну діяльність і дискусію [4, с. 883]. Такими методами, на думку С.Сисоевої, можуть бути евристичні методи розв'язання навчальних проблем (методи "мозкового штурму", евристичних питань, інверсії, багатомірних матриць, емпатії, синектики тощо).

І.Підласий вважає, що викладач, який не володіє майстерністю, ніби нав'язує знання, а той, який володіє, вміє зробити корінь пізнання солодким, знайде позитивне в процесі навчання, буде чергувати методи роботи, наводити цікаві приклади, знаходити оригінальні способи передачі знань [4].

Робота з обдарованими дітьми вимагає належної змістової наповненості занять, зорієнтованості на новизну інформації та різноманітні види пошукової аполітичної, розвиваючої, творчої діяльності. Вона під силу висококваліфікованим, небайдужим до свого предмета вчителям.

Формами роботи можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках і в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації має доповнюватися науковими відомостями, які можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у той же час, що й інші учні, але за рахунок вищого темпу обробки навчальної інформації [3].

Серед методів навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням повинен стимулювати поглиблене вивчення, систематизацію, класифікацію навчального матеріалу, перенесення знань у нові ситуації, розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашні завдання повинні мати творчий, диференційований характер.

Вищеперелічені аспекти, які мають бути органічно вплетеними в уроці, доповнюються системою позакласної та позашкільної роботи: виконання учнем позанавчальних завдань; заняття у наукових товариствах; відвідування гуртка або участь у тематичних масових заходах (вечорах любителів літератури, історії, фізики, хімії та ін.); огляди-конкурси художньої, технічної та інших видів творчості, зустрічі з ученими тощо.

Індивідуальні форми позакласної роботи передбачають виконання різноманітних завдань, участь в очних і заочних олімпіадах, конкурсах на кращу науково-дослідну роботу. Вчителі повинні послідовно стежити за розвитком інтересів і нахилів учнів, допомагати їм в обранні профілю позашкільних занять [1].

Робота з обдарованими дітьми відбувається за спеціальними програмами, які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості (посилююча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель).

Вибір форми навчання залежить від можливостей викладацького колективу, його здатності й уміння налагодити навчання відповідно до результатів діагностичного обстеження дітей, стимулювати їх когнітивні (лат. *cognitio* – знання, пізнання) здібності, індивідуальні особливості кожної дитини.

Узагальнюючи досвід роботи сучасних фахівців, викладений у психолого-педагогічній літературі, можна визначити найефективніші сучасні **форми та методи роботи з обдарованими дітьми**, розкриття потенціалу креативності, а саме:

1. Методи психолого-педагогічного супроводу особистості:

- метод моделювання проблемно-насиченого виховного середовища;
- метод стимулювання групової та індивідуальної рефлексії;
- метод проблемно-конструктивного тренінгу;
- метод педагогічного сприяння;
- метод емпіричної акумуляції;
- метод суб'єкт-суб'єктного діалогу.

2. Методи суб'єктної актуалізації:

- метод перспективного самопізнання;
- метод групового прогнозування;
- метод інтерактивної взаємодії;
- метод проектування особистісних досягнень;
- метод евристичних досліджень;
- метод продуктивної самореалізації.

Наведемо коротку характеристику деяких **форм та методів роботи з обдарованими дітьми**:

- ТРБЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань) – пропонує певний набір прийомів мислення, кінцевою метою яких є свідоме досягнення стану "осяяння", підказок інтуїції тощо. Використання алгоритму розв'язання проблемних ситуацій у ході навчального процесу виробляє в учнів такий стиль мислення, в основі якого є гнучкість, оригінальність, чутливість до протиріч, уміння свідомо моделювати ідеальний еталон, психологічно орієнтована думка на його досягнення і домагання цього найкоротшим шляхом.

- Ейдетика – технологія формування ейдетичного мислення, в основі якого запам'ятовування інформації через образи, асоціації й відчуття. В учнів розвивається уява та фантазія, гнучкість мислення, здатність створювати об'ємні й яскраві образи. Відбувається стимулювання роботи правої півкулі головного мозку, що забезпечує розвиток здатності створювати варіативність у розв'язанні творчої задачі, що є основою для активізації креативного мислення та використання його у вирішенні навчальних та життєвих задач.

- Кінезімодифікаційні методики – це спеціальний вид психолого-педагогічного інструментарію,

покликаного задіяти приховані резерви всіх видів рухової активності для планомірного покращення характеристик інтелектуальної сфери учнів.

- Стратегія формування віри в успіх – учні мають вірити, що успіх завжди можливий. Слід допомогти їм побудувати таку впевненість за допомогою наступних прийомів, в основі яких позитивний зворотний зв'язок та безмежна віра в учнів.

- Проблемні запитання – у вивченні різних тем з предмету підбираються проблемні запитання, на які готової відповіді немає. При цьому для вірної відповіді потрібно ще застосувати знання з вивчених раніше розділів. Ще в запитання закладається якась проблемна ситуація, розв'язати яку потрібно неординарним способом.

- Побудова гіпотез – учні висувають власні гіпотези щодо вирішення наукового завдання. Роблять свої припущення, що можуть стати темою дослідження.

- "Виділяти найкраще" – цей метод, відомий як "ефект Розенталя" або ефект Пігмаліона – психологічний феномен, який полягає в тому, що очікування особистістю реалізації пророцтва багато в чому визначають характер її дій та інтерпретацію реакцій оточуючих, що й провокує "самоздійснення пророцтва", цей термін винайшов американський соціолог Роберт Мертон у 1948 році для тих пророкувань, які стихійно "керують" поведінкою людей і призводять до очікуваних ними результатів.

- Інтерактивне навчання: "запитання – відповідь" – для цього група поділяється на декілька підгруп. Кожна підгрупа одержує завдання прочитати текст з підручника і скласти запитання до нього. Коли учень замислюється над постановкою запитання, то в його уяві має бути варіант відповіді, це розвиває логічне мислення. Ланцюжок "запитання – відповідь" сприяє тому, що відповідь породжує нове запитання. Така методика роботи допомагає дитині формулювати певні умовиводи, висловлювати свої думки, доходити правильних висновків.

- Метод "мозковий штурм" означає вільне висловлення ідей, думок на задану проблемну тему (навіть, якщо вони фантастичні, неможливі у реалізації), але без критики та обговорення. Ці ідеї фіксуються, систематизуються й оцінюються. Метод "мозковий штурм" сприяє народженню значної кількості ідей при високій активності у часників, розвиває комунікативні здібності учнів, надає їм можливість самовиражатися та самореалізуватися.

- Метод замальовування та записування ідей дозволяє швидко та повною мірою використовувати розумовий потенціал. Він сприяє ефективному запам'ятовуванню, концентрації думок, підвищує продуктивність праці, розширює світогляд та діапазон ідей. Його можна використовувати як для вирішення нескладних проблемних питань, так і для розробки широкомасштабних проектів. Даний метод можна використовувати як на уроці, так і в будь-якій іншій творчій діяльності, де є необхідними відбір, осмислення, запам'ятовування, оформлення думок та інформації.

- Метод "Бесіда за круглим столом" – бесіда проводиться за круглим столом у невимушеній атмосфері й за змістом в основному визначається учнями. Вона зорієнтована на якусь загальновідому тему без суворого переслідування мети досягнути чіткого результату. Це особлива форма дискусійного навчання з обговоренням. Мета даного методу полягає в сприянні розвитку соціальної компетенції учнів через вільний обмін досвідом і думками та вироблення толерантного ставлення до висловлювань і переконань інших.

Висновок. Таким чином, **обдаровані діти** – це діти, які різко виділяються із середовища ровесників високим розумовим розвитком, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання та навчання. Методи і форми роботи з обдарованими учнями перш за все повинні органічно поєднуватися з методами і формами роботи з усіма учнями школи і в той же час відрізнятися своєрідністю. Можуть використовуватися, зокрема, тематичні і проблемні міні-курси "мозкові штурми" у всіх варіантах, рольові тренінги, розвиток дослідницьких умінь та мистецької активності у формі науково-практичної роботи або творчих заліків і т.д.

Вирішуючи питання про організаційні форми роботи з обдарованими учнями, слід визнати недоцільним в умовах школи виділення таких учнів в особливі групи для навчання з усіх предметів. Обдаровані діти повинні навчатися в класах разом з іншими учнями. Це дозволить створити умови для подальшої соціальної адаптації обдарованих дітей і одночасно для виявлення прихованої до певного часу обдарованості, для максимально можливого розвитку всіх учнів, для виконання ними різного роду проектної діяльності, творчих завдань.

Література

1. Ванбреннер С. Методи навчання обдарованих дітей в американській школі / С. Ванбреннер // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 29–33.
2. Гильбух Ю. З. Внимание: одаренные дети / Ю. З. Гильбух. – М. : Класика, 2004. – 115 с.
3. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 3–5.
4. Підласий І. П. Передумови комп'ютерного проектування методів навчання / І. П. Підласий // Педагогіка : респ. наук.-метод. зб. – К., 1989. – Вип. 28. – С. 50–54.
5. Психология одаренности детей и подростков / под ред. Н. С. Лейтеса. – М. : Академия, 1996. – 416 с.
6. Kerr Barbara. Encyclopedia of Giftedness, Creativity, and Talent : in 2 vol. / Barbara Kerr. – Los Angeles : Sage, 2009. – 1112 p.
7. Robinson Wendy. Effective Teaching in Gifted Education: Using a Whole-School Approach / Wendy Robinson, Jim Campbell. – London : Routledge, 2010. – 192 p.